

Nikdo vás nesmí bít...

Na vývoj v dalších letech mělo rozhodující vliv několik událostí, které se staly od května do září roku 1987. Nejvýznamnější z nich bezesporu byla návštěva srbského stranického šéfa Slobodana Miloševiče v Kosově Polji 25. dubna 1987 a jeho diskuse se shromážděnými srbskými demonstranty, která sehrála v politické kariéře tohoto muže rozhodující roli. Před svou cestou na Kosovo Miloševiče problémy této autonomní oblasti příliš nezajímaly a jako člověk náchylný k rychlým a radikálním řešením, které pro Kosovo samozřejmě nepřicházely v úvahu, se jim všemožně vyhýbal.¹⁰⁴⁵ Miloševič na Kosovo odjíždí, podobně jako I. Stambolić v roce 1986, aby se pokusil zabránit dalšímu ohlášenému a připravovanému pochodu kosovských Srbů „na Bělehrad“ a uklidnil situaci. Do epicentra srbských protestů – obce Kosovo Polje – přijel nejprve 20. dubna a domluvil svoji účast na shromáždění občanů o čtyři dny později – 24. dubna 1987. Kosovské vedení trvalo pouze na shromáždění kosovských komunistů, vůdčí osobnosti mezi kosovskými Srby – Miroslav Šolević, Boško Budimirović, Kosta Bulatović, Dušan Ristić, Slavko Djumić a Bogdan Kecman si však vymohli shromáždění občanů.¹⁰⁴⁶ V určený den se podle některých novinových zpráv před kulturním domem v Kosově Polji shromáždilo až 15 000 kosovských Srbů, což bylo do té doby největší nealbánské demonstrační shromáždění od roku 1968. Kosovská policie proto byla připravena k intervenci a vytvořila kordon mezi shromážděnou masou demonstrantů a vchodem do kulturního domu, kam po svém příjezdu Miloševič v doprovodu kosovských politiků – předsedy kosovských komunistů Azema Vllasiho a člena předsednictva ÚV SKJ Kolë Shiroka – zamířil a kam byl umožněn vstup pouze na speciální propustky. Shromážděná masa demonstrantů, která se za skandování nejrůznějších hesel pokoušela prodrat do sálu, se tak po čase střetla s policií, jež při bránění vchodu použila donucovacích prostředků.¹⁰⁴⁷ Miloševič, jehož v sále seznámili se situací, vyšel před budovu, kde, vystrašen – bylo to jeho první

¹⁰⁴⁵ STAMBOLIĆ, I.: *Put u bespuće*, s. 165.

¹⁰⁴⁶ Viz např. svědectví kosovského dopisovatele jugoslávské tiskové kanceláře Tanjug Dj. JEVTIĆE v jeho knize *Bitka za Kosovo šest vekova posle*. Priština – Beograd 1998, s. 41.

¹⁰⁴⁷ Kosovská policie byla v té době tvořena převážně příslušníky albánské národnosti, ale etnické složení policie v tomto konkrétním případě nehrálo roli. Stejně by reagovala i čistě srbská policie. S konfliktem s policií organizátoři shromáždění každopádně počítali. V rozhovoru z roku 1999 jeden z představitelů hnutí kosovských Srbů, Miroslav Šolević, přiznal, že měli připravené kameny a „žádný z policistů nevyšel ze střetu bez nějakého zásahu“. AST, Slobodanka: *Intervju: Miroslav Šolević*. Vreme č. 454, 18. září 1999.

blízké setkání s velkou shromážděnou masou demonstrantů¹⁰⁴⁸ – vyslovil, spíše mimoděk, směrem ke skandující mase demonstrantů větu, která, zaznamenaná televizí, z něj rázem vytvořila ochránce práv kosovských Srbů a stala se středobodem mýtu, jež o něm začali rozprávět jeho obdivovatelé a stoupcenci: „*Nikdo vás nesmí bít...*“¹⁰⁴⁹ Milošević poté souhlasil s diskusí se shromážděnými srbskými obyvateli Kosova, jež trvala plných třináct hodin. Během tohoto bezprostředního kontaktu s kosovskými Srby, kteří vyprávěli o svých problémech a zmiňovali i násilnosti, jimž měli být vystaveni od svých albánských spoluobčanů, Milošević v podstatě dosti nekriticky přijímá argumenty kosovských Srbů, „kosovizuje se“, jak o něm prohlásil I. Stambolić, a do Bělehradu se již vrací „kosovsky naladěm“ a radikalizován.¹⁰⁵⁰

V zásadních rysech se projev S. Miloševiće, kterým zakončil maratónské jednání, příliš nelišil od toho, co rok před tím řekl na Kosovu Ivan Stambolić. O komunistickém ideologickém rámci Miloševićova přesvědčení i jeho rétoriky svědčí např. pasáže projevu, v nichž upozorňoval na to, že dělicí čára v kosovském konfliktu nevede mezi etniky, nýbrž mezi „*silami socialismu, bratrství, jednoty a pokroku a silami separatismu, nacionalismu a konzervativismu*“.¹⁰⁵¹ Samozřejmě nepřekvapuje, že ostří Miloševićova projevu bylo obráceno k albánskému nacionalismu, nevyhýbal se však, v duchu pravidel proporcionality, ani odsouzení nacionalismu srbského. Nacionalismu nesmí jeho podvrtné působení dovolit ani „*pokrokový lid Kosova, ani Srbsko, ani Jugoslávie*“.¹⁰⁵² Tuto myšlenku Milošević ještě prohloubil, když prohlásil, že v tomto boji mezi pokrokovým a reakčním budou Srby a ČernoHORCE jistě podporovat mnozí Albánci... „*neboť cíl je zde pro všechny společný – kulturní a ekonomický vzestup autonomní oblasti, šťastnější život lidu...*“¹⁰⁵³ Tento cíl pak musí být základem bratrství a jednoty na Kosovu. Takovýto závěr Miloševićova

1048 Tamtéž.

1049 Miroslav Šolević, jeden z vůdců kosovských Srbů, později prohlásil, že „*tato věta z něj učinila cara*“. Viz SILBER, Laura - LITTLE, Alan: *The Death od Jugoslavija*. London 1995, s. 37 (také SILBER, Laura - LITL, Alan: *Smrt Jugoslavije*. http://www.4shared.com/document/Ocan6sXS/LoraSibl_AlanaLitl_-_Smrt_Jugos.htm, s. 30. Ukazuje se nicméně, že věta nebyla z jeho hlavy. V obavách prý hledal oporu u Azema Vllasiho, jenž mu měl insinuat: „*Řekni, že je policie nesmí bít*“. Viz PAVIĆ, Zoran: *Olako shvaćena silina. Šta je Osmoj sednici prethodilo, a šta je pohodilo*. In: VIII sednica CK SK Srbije. Nulta tačka „narodnog pokreta“. Beograd 2007, s. 18. Pavić se odvolává na svědectví Dušana Janjiće. Za svá slova, namířená proti zasahující policii, se Milošević navíc ve strachu, aby si policii nepohněl, vzápětí po příjezdu z Kosova omlouval federálnímu ministru vnitra Dobroslavu Čulafićovi s tím, že chtěl pouze zabránit krveprolití. Viz DJUKIĆ, Slavoljub: *Kako se dogodio vodja. Fragmenti o jednom lažnom prijatelstvu i počecima nacionalne tragedije*. In: VIII sednica CK SK Srbije. Nulta tačka „narodnog pokreta“. Beograd 2007, s. 43.

1050 STAMBOLIĆ, I.: *Put u bespuće*. Beograd 1995, s. 167.

1051 MILOŠEVIĆ, S.: *Godine raspleta*, s. 145.

1052 Tamtéž, s. 142.

1053 Tamtéž, s. 145.

projevu byl jako vystřižen z Titova slovníku. Jistá změna zde ovšem byla. Do svého projevu totiž předseda SKS neváhal zapojit některá spojení, jež do té doby byla doménou výhradně srbské kritické opozice: jsou obsaženy jak v konstataci, že vystěhovávání Srbů z Kosova „*je bezesporu posledním tragickým exodem evropského obyvatelstva*“, tak v apelu na shromážděné, které vyzývá, aby se z Kosova nestěhovali a zůstali ve svých domech, neboť by jinak „*zahanbili své předky a rozčarovali své potomky*“.¹⁰⁵⁴ V případě, že zůstanou, jim srbský stranický předseda slíbil podporu srbského i jugoslávského vedení, protože „*na Kosovu se jedná o přežití celé Jugoslávie*“.

Projev Slobodana Miloševiče na Kosově Polji bývá často mylně považován za počátek srbského nacionalismu v srbském politickém vedení a za přelom ve vývoji novodobé srbské historie. Tato teze, která se stala také součástí haagské obžaloby,¹⁰⁵⁵ ovšem, jak jsme viděli, nevychází z reálné znalosti toho, co předseda SKS ve svém projevu skutečně řekl.

Kosovský projev S. Miloševiče tedy neobsahoval nic příliš převratného. Nicméně skutečnost, že dokázal s demonstranty celou noc diskutovat, a také titovská rétorika jeho projevu, jej pasovala, alespoň u kosovských Srbů, do role nového Tita, což Miloševič zřejmě pochopil a přijal. Kosovským srbským demonstrantům navíc slíbil, že změny, k nimž na Kosovu začne docházet, a to jak v kádrových, tak v politických otázkách, budou rychlé a účinné.¹⁰⁵⁶ Měl-li již tehdy Miloševič na mysli změny ústavní, omezující autonomii, není zcela zřejmé, tato poněkud „lehkovážně slíbená rychlost“ ovšem ovlivnila v příštích měsících politickou scénu Srbska více, než bezesporu i on sám původně očekával. Při této příležitosti se také poprvé skandovala oslavná hesla na Slobodana Miloševiče, zejména proslulé „*Slobo – sloboda*“.¹⁰⁵⁷ Kombinace všech těchto nastíněných aspektů Miloševičova projevu a jednání s demonstranty, nikoli sám obsah projevu, je podle některých historiků tou nejdůležitější politickou křižovatkou v srbském politickém vývoji.¹⁰⁵⁸ Slobodan Miloševič totiž po svém kosovském extempore (a díky němu) přebírá nejdůležitější prvky Titovy technologie vládnutí:

¹⁰⁵⁴ Tamtéž, s. 144.

¹⁰⁵⁵ V článku 6. kosovské obžaloby Slobodana Miloševiče a jeho nejbližších spolupracovníků před Haagským tribunálem pro bývalou Jugoslávii se doslova píše: „...v projevu na shromáždění Srbů podpořil Slobodan Miloševič srbský nacionalistický program. Tím se odchýlil od stranické a státní politiky, která již od dob založení Jugoslávie po druhé světové válce ... omezovala projevování národních citů. Od té doby využívá Slobodan Miloševič vzednutou vlnu srbského nacionalismu...“ Viz www.sense-agency.com/arhiva/kosovo/optuznica.htm. Většina přítomných v soudní síni tribunálu proto byla velmi překvapena, když Miloševič na počátku procesu v roce 2002 svůj projev v celosti přečetl.

¹⁰⁵⁶ MILOŠEVIĆ, S.: *Godine raspleta*, s.142.

¹⁰⁵⁷ V srbsčině jde o slovní hříčku, neboť jméno Slobodan znamená svobodný (*slobodan*), tedy Slobo – sloboda.

¹⁰⁵⁸ Např. JOVIĆ, D.: *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon kriza i pad četvrté Jugoslavije*, s. 380.

vstupuje do přímého kontaktu s masami, přejímá požadavky mas, aby tak odstranil zdroj jejich nespokojenosti, využívá přímé kontakty s masami, aby eliminoval své politické protivníky¹⁰⁵⁹ a znovuvybudované jednoty „strany a lidu“ dokáže použít k tomu, aby omezil vliv opozice.¹⁰⁶⁰

Milošević se tedy z Kosova vrátil jako nový člověk – Dušan Bilnadžić jeho metamorfózu popisuje tak, že na mítink přišel jako vůdce srbských komunistů a z mítinku se vrátil jako vůdce srbského národa¹⁰⁶¹ – a za nečinného přihlížení Ivana Stamboliće se stává hlavní postavou srbské politické scény. Postavou, která navíc svým obratem ke Kosovu vyrazí opoziční národovecky zaměřené srbské kritické inteligenci z rukou její hlavní trumf. Nepřekonatelná bariéra, která stála mezi kosovskými demonstranty a srbským vedením, osobou Slobodana Miloševiće padá.

Důsledky projevu Slobodana Miloševiće v Kosově Polji

Vzestup popularity Slobodana Miloševiće

Kosovská cesta Slobodana Miloševiće, o níž zevrubně informovaly všechny srbské deníky a jež byla také částečně pokryta televizními přenosy, získala Slobodanu Miloševićovi, o němž předtím běžný občan v podstatě téměř nic nevěděl, rázem mimořádnou popularitu, k níž přispívalo i jeho na komunistického funkcionáře té doby relativní mládí – v době kosovské akce měl čtyřicet šest let. Jeho projev zřejmě zapůsobil i na představitele opozice, neboť již prvního května se na úvodní straně týdeníku *Književne novine*, vydávaného Svazem srbských spisovatelů, který platil za jedno z „hnízd“ srbských nacionalistů, objevuje z pera Radoslava Zlatanoviće oslavná báseň na Slobodana Miloševiće a jeho kosovské expoé, nazvaná *Himna na ledini* (Hymnus na úhoru).¹⁰⁶²

1059 Když v červnu 1987, v době zasedání Prezidia SFRJ a předsednictva ÚV SKJ, opět několik set kosovských Srbů přichází do Bělehradu vyjádřit vrcholným jugoslávským představitelům nespokojenost se svým postavením, odpovídá již Milošević na Stambolićovu kritiku řešení problémů na „ulici“ replikou: „*A proč se tolik bojíš lidu a ulice?*“ (STAMBOLIĆ, I.: *Put u bespuće*, s. 175), která předjímá budoucí metody jeho „antibyrokratické revoluce“ – manipulaci s masami demonstrantů. Se zástupci kosovských Srbů tehdy jednal Ivica Račan, charvátský představitel v předsednictvu ÚV SKJ, který nakonec kosovské Srby přiměl k návratu, celou situaci však později označil jako událost, která mu připravila nejvíce ponížení v jeho dosavadním životě. Viz SILBER L. - LITL, A.: *Smrt Jugoslavije*, s. 32.

1060 To se Titovi nejlépe povedlo v roce 1968, kdy podobným způsobem jako S. Milošević v Kosově Polji získal na svou stranu demonstrující bělehradské studenty.

1061 BILANDŽIĆ, Dušan: *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb 1999, s. 733. Přístupné např. na http://www.herceg-bosna.org/dokumenti_upload/20100727/herceg_bosna201007271335420.pdf.

1062 Citováno podle GOJKOVIĆ, D.: *Trauma bez katarze*, s. 373.

*Přichází však krásný mladý řečník,
zapadající slunce mu hřeje rozčepýřené vlasy:
Budu se svým lidem mluvit na úhoru, říká,
ve školním dvoře, i na poli...*

Později se do vytváření Miloševićova kultu kromě médií zapojila i intelektuální elita. Akademici jej veřejně přirovnávali k významným postavám srbských a světových dějin, aby tak zvýraznili jeho význam pro současnost. Dobrica Ćosić jej přirovnával k Nikolu Pašićovi, Mihailo Marković k Rooseveltovi, Milorad Ekmečić k de Gaullovi, Milovan Danojlić k vůdci prvního srbského povstání v roce 1804 Jiřímu Petrovići (Karadjordjovi). Danojlić o Miloševićovi dokonce napsal, cituje při tom dílo Petra Petroviće Njegoše, že „vdechnul život srbské duši“.¹⁰⁶³

Protestní večery o Kosovu – nová ofenziva kritické inteligence

Národovecká kritická inteligence tehdy ovšem ještě nehodlala zcela přenechat iniciativu oficiálnímu komunistickému aparátčikovi. Vůči Miloševićovi, zastávajícímu v té době explicitně komunistické postoje, musela kritická opozice z pochopitelných důvodů zachovávat distanci,¹⁰⁶⁴ byť jí mohla být jeho kosovská rétorika blízká, jak ostatně dokázala i Zlatanovićova báseň na titulní straně tiskového orgánu Svazu srbských spisovatelů. Svaz proto vypracovával vlastní programy. Od patnáctého května 1987, tedy dvacet dní po Miloševićově kosovském expo-zé, začal pořádat jako symbol podpory „ohroženým kosovským Srbům a Černohorcům“ ve své bělehradské budově na Francouzské ulici 7 pravidelné protestní večery *O Kosovu – pro Kosovo*.¹⁰⁶⁵ To, že se Svaz srbských spisovatelů začal zabývat problematikou Srbů na Kosovu, považovali mnozí jeho členové za odvážný čin „odtajnění“ dlouho proskribovaného tabu. Jak jsme již výše uváděli, ještě v první polovině 80. let 20. století totiž byly diskuse o kosovských problémech veřejně zakázaným tématem a zprávy o napětí a excesech v této autonomní oblasti byly pouze obsahem tiché ústní výměny zkušeností, nepočítáme-li ovšem články v církevním tisku, jenž ale nemohl, vzhledem ke stále ještě panující atheistické propagandě, zvyšovat náklady, a měl proto minimální ohlas. Paradoxem ovšem zůstává, že se Svaz srbských spisovatelů začal zabývat tématem kosovských Srbů a Černohorců až v okamžiku, kdy již vlastně v Srbsku

¹⁰⁶³ STAMBOLIĆ, I.: *Put u bespuće*. Beograd 1995, s. 144.

¹⁰⁶⁴ GOJKOVIĆ, D.: *Trauma bez katarze*, s. 372.

¹⁰⁶⁵ Književne novine č. 733, 1. 6. 87. Akce provázely sbírky knih pro kosovské knihovny. První večer 15. 5. vedl Aleksandar Petrov, další spisovatelé vystoupili v následujícím pořadí: 16. 5. Milan Komnenić, 17. 5. Adam Puslojić, 18. 5. Dragomir Brajković, 19. 5. Slobodan Rakitić, 20. 5. Ljubomir Simović, 21. 5. Rajko Petrov Nogo, 22. 5. Matija Bečković, 23. 5. Dobrica Ćosić, 25. 5. Miodrag Bulatović. Za excerpci periodika *Književne novine* děkuji Mgr. Věře Smejkalové.

nebylo v pravém slova smyslu proskribované. Běh historie se mezi lety 1986 a 1987 výrazně urychlil. Na podzim roku 1986 bylo *Memorandum SANU*, zabývající se zevrubně postavením kosovských Srbů i Srbů vůbec, ještě prakticky zakázáno a pronásledováno, návštěva Slobodana Miloševiče na Kosovu a jeho projev v Kosově Polji však toto tabu v podstatě odstranily.¹⁰⁶⁶

Na protestních večerech vybraní srbští spisovatelé předčítali své práce o Kosovu, čímž chtěli „*podpořit úsilí o co nejrychlejší překonání tragického stavu na Kosovu*“.¹⁰⁶⁷ Byla to jakási aluze na Miloševičem slíbenou rychlost změn. Na večerech se však nejednalo pouze o Kosovo. Otázka ohrožení srbského národa na Kosovu na nich totiž byla v podstatě poprvé formulována jako otázka ohrožení srbského národa vůbec. S tím souviselo i stále častější používání termínu genocida, a to nejen v pravém významu slova jakožto fyzického vyhlazení, jak pregnantně zdůrazňovalo *Memorandu SANU*, ale také ve smyslu kulturním.¹⁰⁶⁸

Cyklus večerů o Kosovu byl ale v té době přístupný pouze členům svazu, role prostředníka mezi ním a širší čtenářskou obcí se proto ujaly *Književne novine*, které představily několik textů, jež na večerech zazněly. Nejsignifikantnější z nich byl výklad Dobrici Ćosiće plný otázek, nazvaný *Koliko smo sami krivi* (Jak jsme sami vinni). Ćosić v něm opakuje některá tvrzení, obsažená již v *Memorandu*. Hovoří o tom, že Kosovo je „*životní otázkou srbského národa*“ a zároveň také „*osudovou otázkou Jugoslávie*“, již lze vyřešit pouze změnou ústavy z roku 1974. V tom se v podstatě shoduje s názory tehdejšího srbského politického vedení. Na rozdíl od něj ovšem v základě těchto problémů vidí „*tragické postavení celého srbského národa*“.

Pro Srbsko je podle Ćosiće kosovská otázka rozhodující nejen kvůli „*tragédii srbského národa na Kosovu*“, ale také kvůli tomu, že všechno to, co se „*v posledních desetiletích odehrávalo se srbským národem na Kosovu a Metochii... v mírnějších formách a jinými způsoby odehrává na území celé srbské diaspory* (zejména samozřejmě v Charvátsku - pozn. V. Š.)“. „*Srbský národ je,*“ tvrdí Ćosić, „*v současnosti v Jugoslávii v nejtěžším postavení.*“ Spisovatel se ptá, čím si zasloužil to, že je označován za historického viníka všech běd, jež Jugoslávii stíhaly a stíhají.

Pro Jugoslávii je Kosovo rozhodující ze stejných důvodů jako pro srbský národ. Kosovská krize totiž jasně ukazuje na „*pád jugoslávské ideologie a jejího zřízení*“ a odhaluje, že Jugoslávie taková, jaká je, nemůže obstát. Přestože se deklaruje jako socialistická a demokratická,

1066 GOJKOVIĆ, D.: *Trauma bez katarze*, s. 372.

1067 Književne novine, č. 723, 15. 5. 1987.

1068 DENIĆ, Beti: *Rasturanje multietničnosti u Jugoslaviji: mediji i metamorfoza*. In: HALPERN, J. M. -KINDECKEL, D. A. (ed.): *Neighbors at War. Anthropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture and History*. The Pennsylvania State University 2000; Citováno dle vydání Beograd 2002, s. 72.

dopouští, aby v jedné své republice menšinové obyvatelstvo terorizovalo obyvatelstvo většinové a jeho vyháněním se zmocňovalo jeho území. Ústava z roku 1974 pak, resp. politická autonomie Kosova s atributy státní suverenity, podle Čosiće umožnila „*totalní albanizaci srbského a jugoslávského národního a státního území, vytváření druhého albánského státu na jugoslávském území*“ a „*systematické postupné budování Velké Albánie*“. Ve svém projevu obviňuje spisovatel srbské komunistické vedení ze spolupodílu na vytváření „*byrokratického begovského příštinského panství*“ a ptá se, proč jugoslávské vedení pokračuje v politice, která vede ke ztrátě Kosova, Metochie, západní Makedonie a jižní Černé Hory, a tedy od základu bourá Jugoslávii a „*činí řešení jugoslávsko-albánských vztahů každým dnem těžší a těžší, s výhledem, že porážka bude konečná a bude prolita při ní krev...*“! Za nejtěžší otázku pak považuje to, jak kosovský uzel rozplést demokraticky a civilizovaně, když albánská strana jedná pouze „*silou, antidemokraticky...*“. Na tuto otázku odpověď nenalézá, nicméně zdůrazňuje, že při úsilí o zabezpečení národnostní rovnoprávnosti, demokratických svobod a občanských práv pro srbský národ na Kosovu a v celé Jugoslávii nikdy nesmí dojít k ohrožení národnostní rovnoprávnosti, demokratických svobod a občanských práv albánského národa... Řešení kosovské otázky je, uzavírá Čosić, novou historickou prověrkou důvodů a smyslu existence Jugoslávie jakožto společenství různých národů a států, neboť „*na Kosovu nezaniká Kosovo, na Kosovu padá celá Jugoslávie*“¹⁰⁶⁹

Na nebezpečí takového jednoduchého řešení ovšem již tehdy prorocky poukazovali někteří intelektuálové, kteří viděli dále než pouze k „srbskému utrpení“. Např. Zoran Djindjić, taktéž v periodiku *Književne novine*, oponoval, že „*největší chybou by bylo věřit oficiální interpretaci ..., podle níž se problém Srbska vyřeší navrácením Kosova pod jeho politickou jurisdikci... V takovém případě lze s velkou pravděpodobností tvrdit, že v každém takovém budoucím Srbsku bude Kosovo permanentním zdrojem represe...*“¹⁰⁷⁰

Čosić ovšem, na rozdíl od většiny srbských národovců, dokázal pojmenovat a zdá se i pochopit také touhy a směřování albánského nacionalismu. V dopise slovinské socioložce Spomence Hribarové z října 1986 dokonce píše, že albánské úsilí o sjednocení do jednoho státu považuje za legitimní,¹⁰⁷¹ za předpokladu ovšem, že se bude postupovat „*demokratickou cestou a budou se při tom ctít spravedlivé a životní zájmy srbské, makedonské a dalších národů*“. I v pozdější době, v souladu se svým přesvědčením, vždy vystupoval proti použití násilí a represe. Nicméně jeho příspěvek do debaty *O Kosovu - pro Kosovo* byl, i přes závěrečnou

1069 Tamtéž, s. 4. Také ČOSIĆ, D.: *Kosovo*, s. 59-63.

1070 *Književne novine*, č. 756, 15. 6. 1988, citováno podle GOJKOVIĆ, D.: *Trauma bez katarze*, s. 376.

1071 ČOSIĆ, D.: *Kosovo*, s. 59.

demokratickou rétoriku, typickým příkladem chápání kosovské otázky prizmatem sílícího srbského nacionalismu. Hovoří-li spisovatel o srbsko-albánském problému, vidí totiž většinou pouze srbské utrpení a albánskou vinu a bere v úvahu.¹⁰⁷² Takovýto přístup byl v Jugoslávii druhé půle 80. let charakteristický pro všechny nacionalismy, nejen srbský, ale také chorvatský, muslimský, albánský, slovinský i makedonský. Příslušník každého národa se tak díky podobné rétorice, jakou využil Dobrica Ćosić při kosovských večerech, mohl ztotožnit s tím, že pouze jeho národ trpí, že pouze on je obklopen jinými, kteří prosperují a obohacují se na jeho účet. Později, zejména v dobách vyhroceného jugoslávského konfliktu, začaly takovéto pojetí vlastní nacionalistické pravdy používat znesvářené strany přímo k vytváření etnomarketingu. Všechny strany konfliktu, kosovské Albánce nevyjímaje, se snažily zobrazovat etnická kliše vzbuzující soucit pro svůj národ a zároveň vyvolávající negativní obrazy svých nepřátel, aby tak svět na základě tohoto obrazu snáze uznal legitimitu jejich činů. A v mnoha případech tak činily velmi úspěšně. Ve vlastním prostředí naopak etnomarketing sloužil ke konsolidaci masových emocí a budování přesvědčení o tom, že boj za národní zájmy je jedinou správnou věcí, kterou lze v daném momentu učinit. Etnomarketing zavádí jednoduchou logiku, že ti „Druzí“ či „Jiní“ jsou vždy špatní, zlí, zatímco „My“ „trpíme a bojujeme za správnou věc“.¹⁰⁷³ Tento fakt také jasně ukazuje na odpovědnost, kterou mají intelektuálové ve vytváření obrazu o vlastním národě.

¹⁰⁷² GOJKOVIĆ, D.: *Trauma bez katarze*, s. 376.

¹⁰⁷³ PETROVIĆ, E.: *Etnonacionalizam i raspad Jugoslavije*. In: HALPERN, J. M. - KINDECKEL, D. A. [edit.]: *Neighbors at War. Anthropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture and History*. The Pennsylvania State University 2000; Citováno podle vydání Beograd 2002, s. 224.